

Tudományos vita Otto Bauer születésének századik évfordulója alkalmából

Az MTA Történettudományi Intézetének Újkori és Legújabbkori Történeti Osztálya tudományos vitát rendezett Otto Bauer születésének századik évfordulója alkalmából, 1982. január 15-én. A vitán *Hanák Péter* osztályvezető, valamint *Jemnitz János* és *Hajdú Tibor* tudományos főmunkatársak elnököltek.

Mucsi Ferenc, az MTA Történettudományi Intézete igazgatóhelyettesének megnyitója után *Niederhauser Emil*: Otto Bauer és a történelem nélküli nemzetek című előadásában a II. Internacionáléban, Marx és Engels nézeteire épült nemzetfelfogást ismertetve megállapította: a nemzetkapitalizmus-nemzetállam marxista koncepció alapján a Habsburg-birodalomban nem volt könnyű a nemzeti problémát megmérni és a megoldást felmutatni. Engels egyértelmű megállapítását – hogy ti. a Habsburgok birodalmára szükség van a cári Oroszország hatalmi törekvéseivel szemben – sem hagyhatták figyelmen kívül az osztrák szociáldemokraták. Otto Bauer, aki német–cseh környezetben látott napvilágot, ifjúkori eszmékedése pedig a német–olasz ellentétek állandóságához kötődött Dél-Tirolban, a személyes élményt is magával hordozva formálta nemzeti programját.

A baueri elmélet egyik sarkalatos pontja a történelem nélküli nemzetek kategóriája. A történelem nélküli nemzetek a birodalomban – Bauer szerint – az ukránok, szlovének, románok, szerbek és a szlovákok, a történelmi nemzetek a németek, magyarok, csehek, lengyelek, horvátok, olaszok. Társadalmi szempontból vizsgálva az ún. történelmi nemzeteknek a feudális korban volt saját uralkodó osztályuk, a birtokos arisztokrácia és a nemesség. Politikai oldalról vizsgálva, tény, hogy voltak bizonyos politikai intézményeik, rendi szervezeteik, amelyek révén a birodalom egészének a politikájába is beleszólhattak. Az ún. történelem nélküli nemzetek mindezzel nem rendelkeztek. Noha a kapitalizmus korszakában ezek az alapvető különbségek a történelmi és történelem nélküli nemzetek között már elmúlóban voltak, Bauer azonban – aki 1907-ben megjelent könyvében (*Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*) elemzését a kései középporral kezdi – világosan látta: a Habsburg-birodalmon belül még a dualizmus korszakában is, a történelmi nemzetek jelentősebb szerepet játszottak, mint az ún. történelem nélküliek. A politikai felszínen még mindig inkább ők csinálták a történelmet, a döntéseknél jobban tudták saját érdekeiket érvényesíteni. A gazdasági és társadalmi változások azonban már e kettősség megszűnésének irányába hatottak.

Otto Bauer, a politikus, elsősorban a gazdasági, társadalmi változások eredményeként létrejött politikai mozgást figyelte. Elemzése ezért, kétségtelen eredményei ellenére, már a maga korában is vitát váltott ki. A „történelem nélküli” jelzőt Bauer nem megaláznál tartotta, a hátrányos helyzet megnevezését célozta, az irántuk erzett szolidaritást is kifejezte. De már a századfordulón, és különösen ma, a „történelem nélküli” jelző dehonesztálónak tűnik.

Kövágó László A kulturális nemzeti autonómia sorsfordulatai címmel folytatta Otto Bauer politikai eszméinek elemzését. A kulturális nemzeti autonómia az ausztromarxizmus – és Otto Bauer – egyik alaptétele. Az 1899-es brünni kongresszuson elfogadott határozat Ausztriát úgy akarta demokratikus, nemzetiségi, szövetségi állammá változtatni, hogy a történelmi koronatarományok helyébe nemzetiségi határokkal elválasztott önkormányzati területek kerüljenek. Ahol ez a lakosság vegyes nemzetiségi összetétele miatt megvalósíthatatlan – és ez Bauer és Renner javaslata – ott korrektívumként a területen kívüli, perszonális elvet kellett volna alkalmazni, amelyet a nemzeti kataszterek felállításával véltek megvalósítani.

1905-ben Morvaországban és Bukovinában, majd az annexió után Bosznia-Hercegovinában vezették be a nemzeti katasztert és az ennek megfelelő választási rendszert. Otto Bauer bizonyos megelégedéssel írhatta 1907-ben, hogy „1899-ben a nemzeti kataszter utópia volt – 1905-ben törvény lett Morvaországban”. De már ugyanebben az évben, a *Der Kampf*ban megjelent tanulmányában azt írja, hogy a perszonális autonómia elve nem tartható fenn, mert nem teljesült az ausztromarxisták várakozása: a nemzeti vitákat nem sikerült a társadalmi-politikai harcok mellékvágányára terelni.

A kulturális nemzeti autonómia eszméjét Ausztria Szociáldemokrata Pártjában jórészt nemzeti-szociáldemokraták szorgalmazták. Már Lenin felhívta a figyelmet arra, hogy az 1899-es brünni kongresszuson a délszláv (szlovén) szociáldemokraták terjesztettek elő olyan programot, amely szerint „minden Ausztriában élő nép, függetlenül az általa lakott területtől, olyan autonóm csoportnak tekintendő, amely teljesen önállóan intézi összes nemzeti (nyelvi és kulturális) ügyeit”. A Monarchia felbomlása után azonban a nemzeti mozgalmak a területi elv alapján igyekeztek újjárendezni a nemzetiségi problémákat. A Párizs környéki békeszerződések is ezt fogadták el, bár a kisebbségek javára bizonyos garanciákat foglaltak a szerződésekbe. Ebben, minden jel szerint, az ausztromarxizmus hatása is érvényesült.

De hatása kimutatható a Monarchia területén kívül is. Bár a bolsevikok, elsősorban Lenin, gyakran bírálták a kulturális nemzeti autonómia elvét, a programot 1912-ben elfogadták a kevert lakosságú Kaukázus mensevikjei. A rövid életű központi ukrán rada 1918. április 2-i statútuma a perszonális-nemzeti autonómiáról is ausztromarxista hatást tükröz. Az oroszországi zsidó polgári pártok, valamint a Bund is elfogadta és széles körben népszerűsítette az osztrák marxisták álláspontját. A Magyarországi Tanácsköztársaságban is éles harc folyt a területi és a nemzeti (perszonális) szervezési elv hívei között, az utóbbi álláspont képviselői elsősorban a nemzetiségek, pontosabban a németek közül kerültek ki.

A két világháború között Lettországból és Észtországból vezették be a kulturális-nemzeti autonómiát, a perszonális elv alapján. Lettországból a nemzetiségek iskolaügyére terjedt ki. Észtországból az 1925. február 5-én kiadott törvény értelmében lajstromban, kataszterben fektették fel, hogy ki tartozik egy-egy nemzetiségi testületbe. A testületek hatáskörébe tartoztak az iskolaszervezési, igazgatási és felügyeleti kérdések, könyvtárügy, múzeumügy, színház, film, nemzetiségi nyelvű előadások, hagyományok ápolása stb. Az önkormányzati testületek kötelező erejű rendeleteket adhattak ki, adót vehettek ki, nemzetiségi hivatalnokokat és tanárokat neveztek ki.

A lett- és észtországi perszonális autonómiák az 1925-től kezdve rendszeresen megtartott európai kisebbségi kongresszusok révén nemzetközi jelentőségre tettek szert. Az ausztromarxizmussal rokonszenvező kisebbségek képviselőinek hatására a kulturális autonómia felkerült a nemzetiségi követelések listájára. A kormányok azonban ezeket az elveket a saját céljaik érdekében manipulálták. A győztesek a kisebbségi garanciák kijátszására törekedtek, a vesztesek pedig revíziós céljaik megvalósítására igyekeztek felhasználni a kisebbség védelmét. Ennek következménye, hogy a 2. világháború utáni békeszerződések és az ENSZ a nemzetiségi kérdést egyértelműen az érintett országok hatáskörébe utalták. Így tűnt el az ausztromarxisták területen kívüli kulturális autonómia eszméjének hatása a nemzetközi nemzetiségpolitikából.

Jemnitz János: Bauer, a II. Internacionálé, a háború és az 1917-es orosz forradalom (1910–1917) című referátumában hangsúlyozta: Otto Bauer, aki 1907-ben robbant be az osztrák munkásmozgalmába, 1910 után a II. Internacionálé fórumain a nemzetközi mozgalom egyik legismertebb alakja lett. A II. Internacionálét elsősorban foglalkoztató kérdések ekkor a háború, a militarizmus, a gyarmatosítás; a demokratizálás lehetőségei és az államapparátus megítélése; a drágaság és a szakszervezeteknek az életszínvonal megőrzéséért folytatott harca. Ez a nem teljes leltár felőli azokat a problémákat, melyekkel a háború kitérője előtt Bauer foglalkozott.

A politikus, a változást igen alaposan ismerő és a változásokra igen gyorsan reagáló Bauer élete végéig ragaszkodott 1908-ban kifejtett álláspontjához: a lassú, organikus fejlődést, a reformot tartotta optimális lehetőségnek, de ha ezt az utat a hatalom végérvényesen eltorlaszolja, akkor és csak akkor választhatja a progresszió a végső eszközt, a forradalmat. A háborús veszély jelentkezésekor, 1911-ben így fogalmazott: ha a béke kora véget ért, ez egyúttal azt is jelenti, hogy véget ért az a korszak is, amikor kizártnak tekinthették a forradalmakat, mert a forradalmak gyakran a háborúkból születnek meg. Ez az alapvető tétel határozta meg a különböző kérdésekben kialakított álláspontját.

A militarizálódással együtt járó drágulási hullámra hamar felfigyelt a Der Kampf szerkesztője. Cikkeiben, előadásában gyakran foglalkozott e jelenséggel, s a szakszervezetek ezzel kapcsolatos feladataival.

A Szocializmus hasábjain jelent meg „A drágaság és a munkabér” című tanulmánya 1910-ben. Ebben cáfolja a tőkés és agráriusok állítását, miszerint a munkabérek növekedése idézte volna elő a drágaságot: „... a bérek emelkedése és az árak emelkedése rendszerint ugyanabban az időben történik ... gyerekeszű emberek ilyenkor azt gondolják, hogy a munkabérek emelkedése idézi elő a drágaságot. Valóságban azonban nem a munkabér okozza a drágulást, hanem mindkettőnek közös oka a kedvező konjunktúra”. Elveti a lassalleánus, bakunyini tételt – de R. Luxemburg közvetlen forradalmi akciót sürgető nézetét is –, s hangsúlyozza, hogy a szakszervezeteknek küzdeni kell a magasabb munkabérért, mert a monopóliumokban szervezett tőkét csak a megfelelő erővel, szervezettséggel rendelkező munkásmozgalom kényszerítheti az értéktöbblet újraelosztására. S az osztályharc e formájának megvívása a szakszervezetek kikerülhetetlen feladata. (A drágaság kérdésének előadója éppen Bauer lett volna az 1914-es, elmaradt bécsi kongresszuson.)

Ez az osztályharc szorosban összefonódik a háború elleni küzdelemmel és a demokrácia kiszélesítésével. Bauer az imperializmusról szóló tanulmányaiban az elsők között hívta fel a figyelmet a háborús veszélyre. Támadta azt az illúziót, hogy senki se vállalná a háború kockázatát, mert a háború költségei kiszámíthatatlanok. Az osztrák párt 1912. novemberi kongresszusán a háborús veszéllyel kapcsolatban a sajtó felelősségéről beszélt. Arról ti. hogy a sajtó elhallgatja a háborúellenes tömegmozgalmakat, a szociáldemokrata pártok háborúellenes határozatait. Bauer igen aktívan részt vett a háborúellenes mozgalomban, pl. az 1911 novemberében Budapesten megtartott tiltakozó tömeggyűlés egyik szó-noka. Ezeket igen fontosnak tekintette, mert a tömegek tájékoztatásának ezt a formáját a kormányokra gyakorolt nyomás döntő eszközének tekintette. Különösen 1911 és 1913 között tett sokat azért, hogy minél nagyobb tömegdemonstrációkat szervezzenek az európai háború elhárítására. A Balkán háborúk már megjósolták a vést, és Bauer a reformista illúziókkal szemben a háború elhárításának forradalmi eszközeitől sem határolta el magát.

Gábor Sándorné Otto Bauer és a Magyarországi Tanácsköztársaság összefüggésében vizsgálta a baueri életmű 1918 utáni szakaszát. Bauer a szocialista eszmék meggyőződéses híve volt, de centrizmusa és ebből következő politikája 1918–1919-ben kárt okozott a proletariátus osztályharcának: a teoretikus Bauer visszariadt a cselekvéstől. A szocializmus végső győzelmét hirdetve a munkásságot állandó harci készenlétben tartotta, ugyanakkor tudományos vizsgálat alapján meggyőzte őket arról, hogy Ausztria súlyos gazdasági helyzete, a belső és külső bajok, az ellenfél ereje nem teszi lehetővé az osztrák párt számára az orosz példa követését.

A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltásakor Német-Ausztria külügyminisztere – Cnobloch követ útján – biztosította Kun Bélát: országa baráti szándéka változatlan, független Magyarország belpolitikájától. Egyúttal kérte, hogy a Tanácsköztársaság kerüljön minden olyan kísérletet, propagandát, amely az osztrák belpolitika befolyásolását célozza. A diplomáciai elismerés mellett sokat jelentett az is, hogy hallgatólagosan tudomásul vette a Magyarországra irányuló fegyvercsempészt. De a június 15-i események miatt – melyben jelentős szerepet játszott Bettelheim Ernő – Czóbel követnek távoznia kellett Bécsből. Bauer levélben tájékoztatta Kun Bélát döntésének okairól. A bécsi fegyveres felkelési kísérletet hibás akciónak nevezte, és egyúttal részletesen kifejtette a Tanácsköztársaság külügyi népbiztosának, miért nem lehet szó Ausztriában proletárhatalomról. A kedvezőtlen belső erőviszonyok, az antant élelmiszer-segélye mellett arra is hivatkozott, hogy az antant számára Ausztria átjáró terület Csehszlovákiába és Lengyelországba. Ennek elvesztését nem tűrnék. Utalt azonban arra is, hogy Ausztria és Magyarország érdekei a különbségek ellenére összefonódnak: magyar ellenforradalom veszélyes lenne Ausztriára, osztrák ellenforradalom pedig Magyarország elleni támadás kiindulópontjává tenné Ausztriát.

Bauer forradalomellenessége kétségtelenül összefért demokratizmusával, humanizmusával. A bajbajutottakon segíteni igyekezett. (Igaz, a bécsi magyar követség kirablásakor csak Kun Béla erélyes hangú jegyzéke után intézkedett, hogy a követség épületből eltávolítsák az ellenforradalmárokat, és a követet a ferencesek kolostorából kiszabadítsák.) 1919 július végén – Anschluss-politikája miatt kénytelen volt lemondani külügyi posztjáról – Renner kancellárhoz intézett levelében ismét tanújelét adta ennek: javasolta, hogy kerüljék az összeütközést a Tanácsköztársasággal, semmi kapcsolatuk ne

legyen a szegedi ellenforradalmi kormánnyal, a tanács hatalom megszűnése esetén minden politikai menekült kapjon menedékhelyet Ausztriában stb. A külügyminiszterségről való lemondása után a szocialista Bauer így próbálta megmenteni a forradalom harcosait.

Hajdú Tibor Otto Bauer és a Szovjetunió című előadásában hangsúlyozta: Bauer azok közé a szociáldemokrata teoretikusok közé tartozott, akik a legtöbb megértést tanúsították az orosz forradalom iránt. Első, 1917-es írásában – mely Pogány József fordításában „Az orosz forradalom és az európai proletárság” címen magyarul is megjelent – személyes tapasztalatai alapján megállapítja: a polgári-szocialista koalíció nem alkalmas a forradalom konszolidálására, mert „igen könnyű dolog miniszteri tárcákat fölosztani polgári politikusok és szocialisták között, de lehetetlenség a burzsoázia és a proletárság osztályellentétét áthidalni”. A tiszta polgári kormány nem képes a föld- és a nemzetiségi kérdést megoldani, a háborút nem tudja befejezni. Márpedig az orosz forradalom sorsa a béke, vagy a militarista ellenforradalom. Ezért felszólítja a Központi Hatalmak munkásságát, hogy harcoljon az orosz békéért. Mivel elutasítja a bolsevikok politikáját, a szocialista pártok alakította koalíciós kormányban látja a megoldást. A szocialista kormány feladata lenne, hogy a forradalom megmaradjon a polgári demokrácia keretei között.

A húszas években – noha 1917-es könyvének alap gondolatát változatlanul fenntartotta, a proletárdiktatúrát elutasította, a bolsevik példa követését – már az orosz forradalmat olyan kísérletnek tekintette, amely nem a kívánt, hanem a lehetséges eredményekhez vezet – de eredményekre vezet. Az első öt éves terv sikerei, a náciizmus győzelme, az osztrák munkásság 1934-es veresége döntő változást eredményeztek Bauer nézeteiben. A harmincas évek közepén a szocializmus egyetlen reménységének a Szovjetuniót tekintette Európában.

Csehszlovákiai emigrációjában, 1936-ban látott napvilágot utolsó könyve, *Két világháború között?* címmel. Ebben áttekintve az orosz forradalom útját, már 1917-ben vallott nézeteiből indult ki. Erős burzsoázia hiányában – írta – az osztályharc 1917-ben a szovjetek és a cári tisztikar között dőlt el, de már hallgatólagosan történelmi szükségszerűségnek fogadja el a bolsevik párt egyeduralmát és kísérletét a szocializmus felépítésére egy országban. A bolsevik párt „... a polgárháború szükségletei és az éhínség nyomása alatt ki kellett, hogy építsen egy hatalmas bürokratikus – rendőri – katonai apparátust”, amellyel szemben fokozatosan csökkent a szovjetek szerepe. A húszas-harmincas években a kollektivizálás és az öt éves terv sikerei növelték a diktatúra tömegbázisát, az „uralkodó párt-bürokrácia” nem veszítette el kapcsolatát a tömegekkel.

Bauer a szovjet gazdaság eredményeit a szocializmus megvalósítása döntő tényezőinek ismeri el. Egyben kifejti azt a véleményét, hogy a gazdaság fejlődése, az életszínvonal emelkedése, lehetővé teszi a visszatérést a szovjet rendszer demokratikus alapjaihoz. (Bár azzal is tisztában volt, hogy fennáll a bürokratikus igazgatási rendszer megmerevedésének és ezzel egy bürokrata-technokrata állam megszilárdulásának a lehetősége az 1917-ben megindult forradalmi folyamat lezárásaként.)

Bauer elismeri a szocializmus egy országban való felépítésének lehetőségét és hangsúlyozza: az új társadalmi formák nagy államokban születnek, és a kis államok sorsa ezek követése. De nem ajánlja a szovjet út követését a kis vagy nagy európai országok számára, mint ahogy azt a kommunista pártok hangoztatják. A második világháborút – melynek bekövetkezésében nem kételkedik – követő forradalmakban a proletárdiktatúra, mint átmeneti szükségszerűség, az orosz példával ellentétben a tömegek demokráciája útján valósulhat meg és kedvezőbb körülmények között csak egészen rövid ideig fog tartani.

Bauer tehát más, demokratikusabb utat ajánl 1936-ban Európa munkásainak – egyben pedig a második világháború előestéjén legfontosabb feladatként jelöli meg a Szovjetunió védelmét.

Herbert Steiner Otto Bauer és az integrális szocializmus címmel a kommunista és szociáldemokrata pártok antifasiszta együttműködése érdekében kifejtett baueri erőfeszítéseket vizsgálta. Bauer reálisan, illúziók nélkül, a marxista módszerrel elemezte a harmincas évek világpolitikai tendenciáit. Világosan látta, hogy a háború elkerülhetetlen, ezért a munkásmozgalomnak fel kell arra készülnie. *Két világháború között?* – már idézett – könyvében ezért hangsúlyozta a Szovjetunióval, mint az egyedüli munkáshatalommal való szolidaritást és a fasizmus fölötti győzelem utáni korszak legfontosabb feladataként a szociális forradalmat, annak európai fejlődési problémáit jelölte meg.

Szorgalmazta a közeledést a KI és a SzMI között. Válaszként a KI VII. kongresszusára, az integrális szocializmusban vélte felfedezni az antifasiszta együttműködés közös nevezőjét. Bauer, mint történész, látta, hogy a szociáldemokrata pártokban a forradalmi elem fokozatosan háttérbe szorult,

míg a kommunista mozgalomban a centralizmus a demokrácia rovására erősödött. Az integrális szocializmus alatt azt értette, hogy a szociáldemokrácia legyen a forradalmbb, a kommunista pártok pedig legyenek demokratikusabbak. Így a fasizmus elleni harcban, egymás tapasztalatait integrálva, nagyobb hatást érhetnek el. Erre mindkét irányzatnak szüksége van a történelmi haladás érdekében.

Bauer koncepcióját mindkét fél elutasította. (Ernst Fischer pl. imperialista ügynöknek nevezte Bauert.) Elutasították, mert mind a KI, mind a SzMI egyedül tartott igényt a munkásmozgalom vezetésére. Ez szükségtelen, és a baloldal számára csak hátrányos taktikai összecsapásokhoz vezetett. Gyakran hangoztatták az együttműködés szükségességét, a gyakorlatban azonban nagyon keveset tettek ennek érdekében. Politikai energiájuk nagy részét annak a vádnak a bizonyítására pazarolták el, hogy kizárólag a másik fél akadályozza az antifasiszta együttműködést. (Ennek szomorú példáját láttuk a spanyol polgárháborúban is.)

Bauer látta a nehézségeket, de az új reményeket is. A közös akciók sikerei – Franciaországban, Spanyolországban, Ausztriában (az illegitimitás ellenére is) – optimizmusát erősítették. Meggyőződése szerint az integrális szocializmus alapja az, hogy a szocializmus – gazdasági, társadalmi tényezőit tekintve – magasabb rendű, mint a kapitalizmus. Örömmel üdvözölte ezért a Szovjetunió gazdasági sikereit, a nehézipar kiépítését és a kollektivizálás sikereit, a kulturális fellendülést, és az 1935-ös alkotmányt. Azt remélte, hogy a Szovjetunióban az általános választójog bevezetésével erősödik a tömegek öntudata és a demokratikus vonások továbbfejlődnek.

Az 1936-os koncepciók perек azonban telibe találták Bauert. Optimizmusát szétzúzták, összetörték a megújulásba vetett reményeit. Látnia kellett, hogy az integrális szocializmus megvalósítása csak nagyon hosszú távon képzelhető el. Ennek ellenére hangoztatta, hogy meg kell őrizni a Szovjetunió iránti szolidaritást. Tiltakozott a perек ellen, mert abból csak az antikommunizmus húzhat hasznot.

Bauer kétségtelenül a 20. század egyik legjelentősebb marxista teoretikusa. Sokirányú elméleti és gyakorlati munkássága iránt korunkban egyre növekszik az érdeklődés. Egy olyan korszakban, amikor már világosan látjuk: a szocializmusba való átmenet hosszas, ellentmondásos és nehéz folyamat. Ma, amikor a kommunista és szociáldemokrata mozgalomban hiányoznak a jelentős teoretikusok, ezért is hasznos újra megismerni a marxizmus klasszikus teoretikusait, akik közé Otto Bauer is tartozik.

Szinai Miklós Otto Bauer nézetei a szocialista átalakulásról című előadásában megállapította, hogy nemcsak mai szemmel, a kortársak szemszögéből nézve is feltűnőek az ellentmondások Otto Bauer politikájában 1917 után. A történelmi tények azt bizonyítják, hogy külpolitikájában ellenállást tanúsított az antant hatalmakkal szemben. Ugyanakkor minden erővel harcolt Ausztriában a proletárdiktatúra hívei ellen. Szinte büszkén írta 1923-ban: „Nem a polgári pártok, csak a szociáldemokrácia volt képes visszaverni a magyar bolsevizmus rohamát.”

Még feltűnőbb az ellentmondás a nemzetközi forradalmi hullám megítélésében. A Kun Bélához írott, 1919. június 16-i, már idézett levelében a rá jellemző alaposággal elemzi a bonyolult nemzetközi helyzetet. De egy tényezőt, a német és az orosz forradalom találkozásának lehetőségét sem 1919-ben, sem később írott munkáiban nem vett figyelembe. Kun Bélának ez írt: „... a világforradalmat... én sokkal kevésbé egyenesvonalúnak, sokkal hosszadalmasabbnak, bonyolultabbnak, árnyaltabbnak, idő és hely szerint differenciáltabbnak képelem, mint azt az Ön legközelebbi barátainak zöme véli...”

Bauernek a világforradalomról alkotott teltogasa a kapitalizmusból a szocializmusba vezető társadalmi átalakulásról vallott nézeteiben gyökereznek. A világforradalom kezdetét csak a fejlett ipari országokban – Anglia, Egyesült Államok – tudta elképzelni, ahol a szocialista társadalom gazdasági feltételei legelőször érnek meg. Szemben az orosz forradalommal, Nyugat- és Közép-Európában a forradalomnak „mindenekelőtt a társadalmi termelés- és cirkulációs folyamat kontinuitását kell biztosítani. A társadalmi anyagcsere bármilyen megszakítását el kell kerülni... (a) nacionalizálást fokozatosan kell végrehajtani.” Ez a folyamat generációkon át tarthat, és az emberiségnek a kapitalizmusból a szocializmusba vezető úton a forradalmi folyamatok, az állami és társadalmi átmeneti formák hosszú során kell áthaladnia.

A forradalom idején folytatott politikája alakulásánál meghatározó jelentősége volt a parasztság szerepéről vallott nézeteinek. Látta az orosz forradalomban a földkérdés jelentőségét. De, ellentétben Oroszországgal, ahol a parasztság a munkásosztály szövetségese a burzsoázia elleni harcban, úgy vélte,

hogy Németországban és Ausztriában a parasztság a burzsoáziával szövetségben lép fel a munkásosztály ellen. Oroszországban a parasztság – mivel tulajdonos lett – csak átmenetileg tart együtt a forradalommal, addig, amíg az tulajdonát nem veszélyezteti. A paraszti tömegek a szocializmushoz vezető úton megoldatlan problémát jelentettek. Nagyobb paraszti tömeget nem lehetett elképzelni, mint Kelet-Európa és Oroszország paraszti óceánját. „Az ipari szocializmus átmeneti uralma az agrár Oroszországban – írta – csak egy lángjel, amely az iparosodott nyugat proletariátusát harcba hívja: csak ha az ipari nyugat proletariátusa meghódítja a politikai hatalmat, alapozhatja meg az ipari szocializmus végleges uralmát.” Ezért az orosz és a német forradalom egyesülése nem gyorsította, erősítette volna meg az európai forradalmat, ellenkezőleg, leküzdhetetlen nehézséget jelentett volna az európai „ipari szocializmus” számára.

Otto Bauernek, mint külügyminiszternek, majd később, mint szerkesztőnek és pártvezetőnek is, a dolog természeténél fogva sok dolga, sok baja, de néhány jelentős értékes személyes kapcsolata is akadt az 1918–1919-es forradalmak veresége után nagyrészt Bécsbe áramló és ott csoportosuló magyar politikai emigrációval. *Litván György* Otto Bauer és a magyar emigráció kapcsolatát vizsgálta. Hangsúlyozta, hogy Bauer nemcsak alapos ismerője a magyar történelemnek és viszonyoknak, hanem olyan otthonossággal mozog a magyar közegben, amilyenre külföldiként csakis a kettős Monarchia másik felének polgára, sőt, csakis egy bécsi képes. Ugyanakkor oly mértékben idegenkedik a magyar viszonyoktól, ahogyan megint csak egy közvetlen és érdekelt szomszéd tud idegenkedni. Történelmi ismeretei lehetővé tették, hogy a magyarországi viszonyokról, a nemzetiségi kérdékről, vagy éppen az 1918–1919-es forradalmakról, a magyarországi munkásmozgalomról, a különböző politikai irányzatokról határozott véleményt tudjon alkotni.

A Tanácsköztársaságot, a proletariátus hatalomátvitelét elutasítja, de mélységes megértéssel ír Kunfi Zsigmond 1919 márciusi balra fordulásáról, a kommunistákkal való összefogásáról. Mit tudnak azok a nyárspolgárok, kiált fel, akik Kunfit teszik felelőssé a magyar Kommunért, arról a hűségéről, amellyel a szocialista viseltetik a proletariátus iránt még akkor is, sőt éppen akkor, amikor ez az ő tanácsa és minden erőfeszítése ellenére a legnagyobb veszélybe rohan!

Kunfi emlékének szentelt cikkében szerepeltek ezek a vallomásszerű sorok. Bauer jól tudta, hogy ő is kerülhetett volna a március 21-ihez hasonló döntés elé, s bizonyára azt is tudta, hogy ő sem igen tett volna mást, mint Kunfi. Amilyen elszánt és kemény volt jobbfelé, olyan megértő és engedékeny balfelé. Természetesen anélkül, hogy saját álláspontját, politikai és erkölcsi autonómiáját, szociáldemokrata mivoltát bármikor feladta volna. Ő baloldali szociáldemokrata maradt. De a racionális és realpolitikussá Bauer forradalomra sóvárgó szívében – talán valami titkos lelkiismeret-furdalás hatására – volt egy „lágypont” azok számára, akik, ha szerinte elítélendő vagy esztelen módon is, de vállalták a forradalmi cselekvés kockázatát és felelősségét.

Bauer, az államférfi, a politikai üldözötteknek megadta a menedékjogot, de mint szocialista igen különböző érzelmeket táplált irányukban. Az ellenforradalmárokat gyűlölte, a Garami-féle óvatos reform-szocialistákhoz és a kommunistákhoz – persze más-más módon – ambivalens viszony fűzte. Kunfit és a körje tömörült Világosság-csoport tagjait viszont egészen közel érezte magához és testvérien szerette.

A magyar emigráció Károlyi és Jászi vezette demokratikus csoportjához kevés személyes kapcsolata volt. De ezt a kört is erősen foglalkoztatta Bauer személyisége, különösen teoretikus munkássága. *Litván György* ezt a Károlyi–Jászi levelezés néhány részletével illusztrálta. Károlyi, aki ekkor már a kommunistákhoz közeledett, nem tartotta elég forradalminak. (Bauer „mindenkit a barikádokon szeretne látni, de egy könyvvel a kezében”) Jászi pedig egy 1927-es, Károlyihoz írt szilveszteri levelében a II. Internacionálé és személy szerint Bauer, F. Adler és Szende Pál tarthatatlan álláspontjáról mondta el kritikáját. Arról az állásponttról, amely ugyan határozottan elutasítja a bolsevik módszereket, de ragaszkodik a marxista, tehát lényegében kommunista frazeológiához, nehogy elveszítse a nemzedékeken át marxista szellemben nevelt tömegeket.

Károlyi és Jászi e merőben ellentétes szemszögű, de mégis egybecsengő kritikája a húszas évek magyar emigrációs világában is jelezte, hogy a II. Internacionálé legjobb hagyományait tiszteletre méltó hűséggel képviselő Otto Bauer-féle forradalmi szociáldemokratizmus fölött történelmileg eljárt az idő.

A német nyelvterületre korlátozott független osztrák állam történeti létjogosultságát tagadó Anschluss-gondolat az ausztromarxizmus és elsősorban Otto Bauer sajátos válasza volt a nemzeti kérdés megoldására abban a történeti helyzetben, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása,

majd az utódállamok gyors megalakulása végleg illuzórikussá tette a „kulturális nemzeti autonómia” 1899 óta vallott szociáldemokrata programját. Ezt hangsúlyozta *Kerekes Lajos* Otto Bauer és az osztrák nemzeti kérdés című előadásában. 1917–1918 folyamán – a megváltozott történelmi körülmények hatására – Bauer felismerte: a Monarchia reformjához fűzött reményeihez egyre kevesebb az esély. Bár a pártvezetőség elé terjesztett Anschluss javaslatát 1918. október 11-én még elvetették, az 1918. október 21-én összeült Ideiglenes Alkotmányozó Nemzetgyűlésen a szociáldemokrata párt nevében felszólaló Victor Adler már kijelentette: ha a helyzet úgy alakul, „... a magára maradt és gazdaságilag életképtelen Ausztria arra kényszerül, hogy szövetséges államként csatlakozzék Németországhoz”.

1918 végére a Monarchia fölbomlott, a nemzetiségek mereven elzárkóztak a föderáció gondolatától. Ez és a Hohenzollern-dinasztia bukása azt eredményezte, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlés november 12-én kiáltványban jelentette be: Német-Ausztria – nemzeti önrendelkezési jogával élve, csatlakozni óhajt a demokratikus Németországhoz. Szinte példa nélkül áhító történelmi helyzet állt elő: az új Ausztria születése pillanatában önkéntes felszámolását is proklamálták.

Észmetörténetileg egyértelműen kimutatható, hogy a szociáldemokrata Anschluss-gondolat szellemi irányítója, majd gyakorlati megvalósításának motorja, Otto Bauer volt. Az Anschluss-gondolat erejét szinte jelképesen is kifejezésre juttatta az a tény, hogy a Renner-féle koalíciós kormány Otto Bauerre bízta a külügyek, vagyis a csatlakozás gyakorlati megvalósításának vezetését.

Az osztrák–német egyesülést Otto Bauer az össznémet demokrácia forradalmi programjának tekintette. „Anschluss an Deutschland, Anschluss an dem Sozialismus” – hirdette. Cikkeiben és beszédeiben – hivatkozva Marx és Engels megállapításaira – hangsúlyozta, hogy a cárizmus bukása után megszűnt a kettős Monarchia létjogosultsága, lehetővé vált az 1848-as német forradalom eredeti céljának megvalósítása. A nemzetiségek önálló államokat hoztak létre, Magyarország független állam, a németek pedig – szakítva kis-, illetve nagynémet megoldással – demokratikus köztársaságban egyesülnek.

Társadalmi és gazdasági okok miatt is az Anschluss mellett érvelt Bauer. „Németországhoz csatlakozva – mondta – egy magasban felelt ipari nagyhatalom tagjaként azonnal részesei lehetnénk a törvényszerűen bekövetkező társadalmi haladásnak.” A Monarchia szervesen kialakult gazdasági egységből kiszakított Ausztria – nyersanyagforrásoktól, piacoktól elzárva – életképtelen, kiszolgáltatott államalakulat lenne, a gazdasági konszolidáció távlati reménye nélkül.

Kerekes Lajos befejezésül hangsúlyozta: a Bauer-féle Anschluss-gondolat a népek demokratikus önrendelkezési jogán alapult. Mások is hangoztatták az Anschlusst, de a történelem dialektikus szemléletének meggyőző példájaként: egyazon fogalom diametrálisan eltérő szociális bázisról meghirdetve egymást kizáró értelmet nyer.

1923-ban jelent meg *Die österreichische Revolution* c. könyve. *Balázs Ilona*: Otto Bauer és az osztrák társadalom a húszas években c. előadásában először Bauer művének koncepcióját ismertette. Eserint az I. világháborút követő időszakban, a gazdasági hanyatlás eredményeként, az uralkodó osztályok egységfrontot alakítottak ki a munkásosztály ellen. Ebbe az egységfrontba tartozott – írta Bauer – a banktőke, amely a szabad devizakereskedelmet követelte, az ipari vállalkozók, akik a szociálpolitikai terheket sokallták, a kereskedelmi tőkésék, akik a szabadkereskedelemért harcoltak, az újjgazdagok, akik félték a vagyonadótól, valamint a polgárság, a nemesség és az értelmiség azon rétegei, akiknek jövedelme erősen megcsappant, és a parasztok, akik félték a földmunkások mozgalmától. Így a feltörekvő munkásság és a polgárság között kialakult az ún. „Gleichgewichtszustand”, az „egyensúlyi helyzet”: egyik oldalon a „vörös Bécs” és az ipari körzetek, a másik oldalon a többi tartományok. Ez az egyensúlyi helyzet fejeződött ki a parlamenti demokrácia sajátos kombinációjában, amely a polgárság kormányzati hatalmát fékezte és a funkcionáló demokráciában, amely a kormányhatalmat a legfontosabb kérdésekben a proletár szervezetek egyetértésétől tette függővé. Ezért a köztársaság nem lett a polgárság állama, de nem volt a proletároké sem, hanem a két osztály kompromisszuma, azaz az osztályerők egyensúlyi helyzetének következménye, amely a forradalom után ledalokult. Ebben a helyzetben – vonta le a végző következtetést Bauer – a szociáldemokrácia legfontosabb feladat a parlamenti többség megszerzése a választásokon.

Előadása második részében Balázs Ilona az 1930-as statisztikai adatokat – összevetve az 1910-es adatokkal – elemezte. Ezek szerint 1910 és 1930 között Ausztriában csökkent az önállóak száma, amelynek eredményeként a középosztály alsó rétegei felduzzadtak. A húszas években mintegy két-

szeresére nőtt a tisztviselők száma, ugyanakkor a munkások létszáma csökkent. A középrétegek – elsősorban a kispolgárság – létszámnövekedése, az improduktív szektor részesedésének magas aránya, a politikai életben a polgári erők erősödését eredményezték.

Az 1930-as statisztikai adatok azt bizonyítják, hogy Bauer elemzése helytálló. A gazdaságban, a társadalomban, következésképpen a politikai életben végbement változások kedvezőtlenül alakultak az osztrák szociáldemokrata mozgalom szempontjából, kibontakozását gátolták, és így a nagy gazdasági világválságot követően a munkásmozgalom meggyengült.

Bauer élete utolsó éveinek egyik központi témája a fasizmus. Ezzel foglalkozik *Der Faschismus* című, Bratislavában 1936-ban megjelent írása. *Ormos Mária*: Otto Bauer fasizmus magyarázata címmel munkáját a fasizmus-interpretációkkal összefüggésben vizsgálta. Cikkének történeti módszere lehetővé teszi – jóllehet csaknem kizárólag olyan kockákat használt fel, amelyek mások szellemi műhelyéből kerültek ki (Gramsci, Togliatti, Silone, Richard Löwenthal, Arthur Rosenberg stb.) –, hogy az általa kirakott mozaik-kép újszerű és számos korabeli ábrázolásnál jobban hasonlít a fasizmusra. Bauer elkülöníti egymástól a fasiszta mozgalom, a hatalom megragadása és a fasiszta diktatúra szakaszát, és ezáltal érthetővé teszi e szakaszok osztálytársadalmában mutatkozó jelentős különbségeket. A fasizmus kispolgár, agrár, illetve nagytőkés jellegzetessége a fasizmus történeti útjának egy-egy állomásaként rendeződik össze. A fasiszta mozgalom nem kizárólag a kispolgárság, hanem a társadalom minden osztályának egzisztenciális bizonytalansággal küzdő elemeinek a gyűjtőmedencéje.

Érinti Bauer a fasizmus és az ún. elmaradottság összefüggéseit is. Úgy véli, hogy a fasizmus könnyebben uralomra kerülhet olyan országban, amelynek demokratikus hagyományai rövid életűek és gazdasága egészében gyengébb, mint a megalapozott és gazdaságilag erősebb demokráciákban. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ez a különbség nem zárja ki a fasizmust egyetlen kapitalista rendszerben sem egy súlyos megpróbáltatás esetén. A fasizmusban nem a kapitalizmus kötelező fázisát, hanem egyik fázisának egyik lehetséges politikai megjelenési formáját látta.

A fasiszta mozgalom hatalomra csak akkor juthat, ha a tőkésosztály elhatározza eszközként való felhasználását. Ezt követően a mozgalom túlságosan megerősödik ahhoz, hogy eszköz maradjon: kiszajátítja a politikai hatalmat is, a fasizmus uralkodóvá válik minden osztály felett, mert az osztályerőviszonyok a kölcsönös gyengeség jegyében kiegyensúlyozódnak. A fasizmus valóban bizonyos mértékig autonómmá válik, de Bauer – hangsúlyozta Ormos Mária – nem veszi figyelembe, hogy a náciizmus és a fasizmus az érdekeltekkel kötött kompromisszumok útján, és nem az absztrakt erőegyensúly eredményeként jut el odáig, hogy engedélyezett puccsként jusson uralomra. Ezt voltaképpen Bauer is érzi, amikor – cikke lényegeként – kijelenti: a fasizmus nem a forradalmi veszély elhárításának, hanem a szociális reformok megsemmisítésének az eszköze. Helytállóan állapítja meg, hogy a fasizmus akkor győzött, amikor a forradalmi hullám visszavonulóban volt.

Bauer gondolatai ma is termékenyítően hatnak a fasizmusra irányuló kutatómunkában. A fasizmust elsődleges területén, a politikai jelenségek világában vette szemügyre, és így sikerült megoldania a mozgalom és a rendszer eltérő bazisának kérdését, bevezette – ha nem is oldotta meg – a reform-problematikát, és kimutatta a fasizmus viszonylagos autonómiáját minden formájában. Értekezésének gyengeségét az előadó abban látta, hogy vizsgálatát a társadalmi szerkezet, a gazdasági követelmények és lehetőségek világában nem mélyítette el, illetve e területeket nem szembesítette egymással és a politikai szférával.

Székelly Gábor előadásában Bauer kommunista kritikájával foglalkozott. (Otto Bauer mozgalmi és politikai tevékenységének értékelése a Kommunista Internacionálé fórumain.) A Komintern történetének első korszakában megítélését a forradalmi mozgalom és a reformista irányzat éles konfrontációja határozta meg. Bauer annak a szociáldemokrata baloldalnak a szimbóluma, amely elismeri a társadalmi forradalom szükségességét és szembefordul a jobboldal megalkuvó politikájával, de a forradalom irányába tett minden lépéstől elzárkózik. Az oroszországi forradalmat „kalandnak”, „elsietett, történelmileg nem indokolt” akciónak bélyegzi. A forradalmi és reformista irányzat szakadásának történelmi szükségességét tagadta az „egység mindennek fölött” jelszavával.

A két és feles „egyesítő” politikát a Komintern úgy értelmezte, hogy míg a centrizmus nem gyakorol lényeges befolyást a jobboldalra, addig képes jelentős, balra tartó tömegeket visszatartani a kommunista mozgalom egyre izmosodó pártjaitól. Ezen okok miatt, a Szovjetunióval mindvégig rokonszenvező, a kommunista politikát bíráló, de a korlátolt antikommunizmust mindig visszautasító

Bauert gyakran a jobboldali reformizmusnál is élesebben elítélő megjegyzésekkel illették a Komintern fórumain és dokumentumaiban.

A bolsevik párt vezetői előtt ismert volt Bauer elméleti munkássága. Lenin nagyra értékelte, Buharinnal kölcsönös megbecsülés fűzte össze. Zinovjev, Trockij olvasta munkáit, Sztálin több írásban támadta nézeteit. 1935-ben monográfia jelent meg A. Ju. Rubinstejn tollából, „Otto Bauer, az osztrák szociáldemokrácia teoretikusa” címmel, 7000 példányban.

A Komintern I. kongresszusán Bauert „kesztyűs kézzel” kezelték, a kritika főleg Kautsky és F. Adler fejére zúdult. A II. kongresszuson a fő hangsúlyt a szociáldemokrata baloldaltól való elhatárolódás kapta, és ennek megfelelően, keményebb a hangvétel a centristák megítélésekor. Bauer neve is gyakrabban szerepelt, mint „reformista és szociáláruló vezető”, de a Kominternhez való csatlakozás feltételeként – a 21 feltétel – nem szerepel a neve azok között, akiket el kell távolítani a pártból. Ez a „kivételes” bánásmód egészen a Komintern V. kongresszusáig tart. A – gyakran túlzó – kritika mellett található olyan dokumentumok is, amelyek elismerik Bauer érdemeit is. A három Internacionálé 1921–1922-es tárgyalásain Bauernek jelentős szerepe volt abban, hogy Radek több olyan kompromisszumba is belement (pl. Grúzia, eszerek pere stb.), amelyek nem voltak bene az eredeti, Lenin által megfogalmazott irányelvekben. Az V. kongresszus után Bauer neve is mind gyakrabban szerepel a „szociálárulók”, „szociálfasiszták” felsorolásakor.

Az 1934-es februári felkelést követően Bauer nagy utat tesz meg. A Komintern forrásaiban ennek azonban már nincs visszhangja. Ezt a hallgatást, melyet 1938-ban még egy méltató nekrológ sem tört meg, csak további kutató munkával lehetne megmagyarázni. A hallgatás oka – az előadó szerint – az lehetett, hogy Bauer elképzeléseinek többsége – „a minden irányzatot átfogó internacionálé, az egységes munkáspárt, az integráns szocializmus, az antifasiszta forradalmi harcból kinövő proletár demokratikus diktatúra” stb. – sem akkor, sem később nem válhatott realitássá.

Jemnitz János előadásában – Bauer és a szociáldemokrata baloldal új tájékozódása (1934–1936) – az antifasiszta erők összefogásán, a minél szélesebb antifasiszta egységfront megteremtésén fáradozó Bauer portréját elevenítette fel.

Ernst Fischer Bauerben tragikus Hamletet látott, aki ragyogó meglátásai ellenére sem tudta elszánni magát a cselekvésre. Mások is – pl. Max Adler – vélekedtek hasonlóan, különösen 1934 februárjának okait elemezve. Az ilyen jól hangzó megállapítások azonban az ok-okozati összefüggések felcserélésén alapulnak: Bauer nem a cselekvési lehetőségtől riadt vissza, hanem azért nem tett többet, mert cselekvési lehetősége volt korlátozott. Így volt ez 1934 februárjában is. Az osztrák munkásság a fasiszta kihívásra fegyverrel válaszolt, cáfolva ezzel is Mussolini hírhedt tételét (a szociáldemokrácia olyan, mint a szivacs, csak össze kell nyomni, s akkor derül ki, milyen kicsi). A februári vereség csatavesztés volt, de azt is bizonyította: szembe lehet fordulni a fasiszta-katonai gépezettel. Ez február tanulsága, ez a meggyőződés készíteti Bauert – már az emigrációban – arra, hogy a SzMI számára új tájékozódást keressen, hosszú távú antifasiszta stratégiát dolgozzon ki.

Ennek eredményeként látott napvilágot 1935 tavaszán – a KI VII. kongresszusa előtt – Bauer, Dan és Zyeromski háborús tézisei. A „hármak” ebben leszögezik: a náci-fasizmus győzelme, a Szovjetunió fejlődése és az új szövetségi rendszer új helyzet kialakulására vezetett: az SzMI-nek szembe kell néznie a háború lehetőségével. Ezért az SzMI politikáját úgy kell alakítani, hogy a hitleri Németország vereséget szenvedjen, a Szovjetunió győzzön, s hogy a kapitalista országokban a háború után a proletariátus saját osztályérdekeit érvényesíteni tudja. Elismerően szóltak a Szovjetunió gazdasági sikereiről, a társadalmi átalakulásról, de aggodalommal figyelték a bürokratikus politikai rendszer torzulásait. Azt remélték, ha az európai demokrácia és a szocializmus erői határozottan fellépnek a fasizmussal szemben, akkor ez üdvözítően hathat vissza a belső szovjet demokratizálódásra. Fontosnak tartották az SzMI és a Szovjetunió antifasiszta összefogását, de fenntartásaik voltak a szociáldemokrata és kommunista pártok együttműködését illetően.

Mint korábbi időszakában, Bauer a harmincas években is a munkásmozgalom irányzatai közötti szintézist kereste. Jemnitz János utalt arra, hogy Bauer 1938-ban bekövetkezett halálakor is ezt emelték ki a Magyarországon megjelent nekrológok, Mónus Illés és Rónai Zoltán írásai. Az utóbbi három évtized első hazai Bauer-vitán illik idézni Mónus Illést, a kor legjelentősebb hazai szociáldemokrata politikusát és ideológusát, aki hangsúlyozta: Európában alig találunk Bauerhez hasonló vezető embert, akiben elméleti tudás és gyakorlati ismeret ennyire párosulna. Kiemelte a kapitalista kereteket szétfeszítő, meghaladó strukturális reformokat, melyek az ausztromarxizmust és Bauer törekvéseit

jellemezték. És így ma is elevenek Bauer gondolatai: a szocializmus és demokrácia összefüggései, a nyugat-európai szocializmus és a „létező szocializmus” országainak kölcsönhatása, a strukturális reformok kérdése, továbbfejlődése vagy megrekedése ma is aktuális problémák. Ezért fordulnak szocialista meggyőződésű emberek (szociáldemokraták és kommunisták) az utóbbi évtizedben oly gyakran Bauerhez, mert Bauernek a *ma* számára is érdemi mondanivalója van.

Benke Judit az *Arbeiter Zeitung*, a *Wiener Tagebuch*, a *Zukunft* és a nyugatnémet *Die Neue Gesellschaft* Bauerről szóló megemlékezéseit ismertette. Az osztrák és nyugatnémet szociáldemokrata sajtó hasábjain, az évforduló alkalmából megjelent írások arra a kérdésre keresik a választ, amire az itt felszólalók: mi az, ami a *ma* számára is maradandó a baueri életműből?

Helmut Konrad linzi történész a *Wiener Tagebuch* 1981. októberi számában a megemlékezés témájául Otto Bauer nemzetfogalmát választotta. Konrad az ausztrómarxizmus fő jellemzőjének a nemzeti kérdés elméleti megoldására tett kísérletet tekinti.

Manfred Marschalek az *Arbeiter Zeitung* hasábjain az 1918 októberében és novemberében keletkezett, nemrég előkerült dokumentumokat közölte. Ezek érdekes adalékokat szolgáltatnak ahhoz, hogy Bauer elsősorban gazdasági okok miatt fogalmazta meg az Anschluss gondolatot.

Peter Pelinka Bauer és a Szovjetunió kapcsolatában határozza meg az ausztrómarxizmus specifikus ismertetőjegyeit. 1917-től elemzi Bauernek a Szovjetunióval és kommunista pártokkal foglalkozó állásfoglalásait. Bauer kritikusan szemlélte a Szovjetunió belső fejlődését, de felismerte az ott végbement hatalmas változás történelmi jelentőségét. Kritikus és egyben bizakodó magatartását ma is aktuálisnak tekinti.

Georg Hoffman-Ostenhof az antifasiszta Bauert mutatja be. Az olyan fasizmus-elemzések – írja –, mint a Baueré, a marxista gondolkodás megtermékenyítését jelentették és gondolatai a *ma* számára is felettebb hasznosak és tanulságosak.

Peter Lhotzky a *Zukunft* 1981. szeptemberi számában Otto Bauer és a II. világháború utáni SPÖ kapcsolatát vizsgálta. Bruno Kreisky visszaemlékezéseit az *Arbeiter Zeitung* közölte. Kreisky kiemeli, hogy a húszas években Bauer határozott, a keresztényszocialista párt elleni politikai küzdelme nagymértékben hozzájárult a szocialista párt egységének megőrzéséhez. Megakadályozta azt, hogy a szörnyű válság és a félmillió munkanélküli okozta elkeseredés miatt az elégedetlenek a kommunista párthoz csatlakozzanak. Az egységes szocialista párt – a tömegek támogatásával – politikai harca eredményeként Ausztria jelentős politikai, társadalmi átalakuláson ment keresztül.

Az előadásokat igen élénk vita követte. A vitában felszólalt *Hanák Péter*, *Jemnitz János*, *Litván György*, *Hajdú Tibor*, *Kerekes Lajos*, *Józsa Antal*, *Kővágó László*, *Herbert Steiner*, *Marosán György*, *Ormos Mária*, *Szarka László*, *Székely Gábor*, *Somogyi Éva* és *Szász Zoltán*. Az egésznapos vita azzal zárult, hogy Otto Bauer életműve, politikai és morális nagysága ma is hasznos tanulságokkal szolgál.

Csurdi Sándor